

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 Факультет географії, туризму та історії
 Кафедра історії

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Печеніна Н.А.

«_» _____ 20__р.

Реєстраційний № _____

«_» _____ 20__р.

ВИВЧЕННЯ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ
 ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО
 У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота студентки
 групи ІС-м-22
 ступінь вищої освіти магістр
 спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
 Крилової Марії Євгенівни
 Керівник: к.п.н., доцент Задорожна Л. В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Крилова Марія Євгенівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Крилова Марія

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО У ШКІЛЬНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ.....	7
1.1. Аналіз історіографії проблеми дослідження.....	7
1.2. Джерельна база дослідження.....	18
1.3. Теоретико-методологічні основи дослідження теми	24
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО.....	30
2.1. Процес організації та структура освітньої галузі. Розбудова шкільної освіти	30
2.2. Розвиток вищої школи. Мережа наукових установ.....	38
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО У ШКІЛЬНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ.....	46
3.1 Аналіз педагогічного досвіду вивчення теми.....	46
3.2 Методика вивчення розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського у 10 класі	36
Висновки до розділу 3.....	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Незалежно від часу, освіта завжди грала значну роль у становленні особистості, громадянина та розвитку суспільства, адже саме під час навчання формується світогляд людини, здобуваються та розвиваються вміння та навички, набуваються нові риси характеру тощо. Національна освіта включає в себе всі освітні рівні у різних формах навчання. Дослідження такої галузі як освіта, зокрема рівня її якості, наповнення та поширення, дає змогу зрозуміти не лише суспільство, а саме його менталітет, але й політичні та соціокультурні явища, що відбуваються.

Національно-визвольні змагання 1917 – 1921 років один з найбільш насичених в політичному, соціальному та культурному плані період в історії України ХХ століття. Крах Російської імперії, боротьба за незалежність, становлення власної держави та налагодження стосунків з іншими державами як самостійна держава, тощо. В нових умовах змінилось і ставлення до освіти. Поступово вона почалася українізуватися, створюються нові культурні осередки та заклади освіти, зокрема Українська Академія Мистецтв (18 грудня 1917 р.) та Українська Академія Наук (14 листопада 1918 р.).

У даній роботі розкривається така тема з історії України як розбудова національної освіти за часів Гетьманату Павла Скоропадського, зокрема освіта як складова частини його внутрішньої політики, та її вивчення у шкільному курсі з історії України. Політика Гетьманату П. Скоропадського у галузі освіти під час національно-визвольних змагань 1917-1921 років значно вплинула на подальший розвиток українського суспільства навіть після повалення Гетьманату. Зокрема заснована ним Академія Наук України є дійсною до сих пір.

Тема є доцільною для вивчення через важливість періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 років в контексті Новітньої історії України та необхідність розуміння учнями політичних, соціальних та культурних явищ

цього періоду, значення діяльності Гетьманату Павла Скоропадського, його наслідки для України. Зараз, під час значних змін в освіті та під час значних змін у суспільстві, є важливим для розвитку учнів зрозуміти роль освіти у суспільстві та свою майбутню роль як громадян, які розуміють політичні процеси, що відбуваються, приймають участь у політичному житті держави та несуть відповідальність перед суспільством та майбутніми поколіннями.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити процес розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського і розробити методику вивчення теми у 10 класі профільного навчального закладу.

Завдання дослідження:

- 1) дослідити стан наукової розробки теми розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського;
- 2) з'ясувати і проаналізувати освітню політику Гетьманату П. Скоропадського;
- 3) дослідити процес розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського;
- 4) розробити методику вивчення теми розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського у 10 класі профільного навчального закладу.

Об'єктом дослідження є національна освіта за часів Гетьманату П. Скоропадського та процес її вивчення в старшій школі.

Предметом дослідження є вивчення розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського в шкільному курсі історії України.

Хронологічні межі дослідження. 29 квітня – 14 грудня 1918 – період існування Гетьманату П. Скоропадського.

Територіальні межі дослідження. Територія України, яка входила до складу Гетьманату П. Скоропадського.

Методи дослідження. У роботі використовуються такі загальнонаукові методи як: класифікації, типологізації, порівняльного аналізу; спеціально-історичні методи: синхроністично-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-системний, ретроспективний, узагальнення.

Практичне значення дослідження. Результати роботи можуть бути використані при підготовці навчально-методичних матеріалів до підготовки уроків з історії України у 10 класі та позаурочних заходів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1.

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО У ШКІЛЬНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ

1.1. Аналіз історіографії проблеми дослідження

Національно-визвольні змагання 1917 – 1921 років один з найбільш насичених в політичному та соціальному плані період в історії України ХХ століття. Крах Російської імперії та Українська революція, боротьба за встановлення власної влади на Україні, а пізніше і за незалежність та становлення власної державності, налагодження дипломатичних стосунків з іншими країнами як самостійна держава, а не частина Російської імперії, спричинені цим значні зміни в суспільстві, культурі, багатьох сферах життя, тощо.

Павло Скоропадський та створений ним в роки національно-визвольних змагань Гетьманат, не зважаючи на порівняно короткий період існування – трохи більше півроку, є однією з найцікавіших та найважливіших тем в Новітній історії України, якій було присвячено багато наукових досліджень, статей, тощо, написаних як за часів Української Революції, так і вже після здобуття незалежності.

Тема розбудови системи національної освіти за часів Гетьманату посідає особливе місце в історії та різноманітних дослідженнях не лише як складова частина внутрішньої політики Скоропадського, але й як частина української культури та історії, що вплинула на подальший розвиток в галузі освіти та науки. Не дивлячись на короткий час перебування при владі, Павло Скоропадський вніс значний вклад у розвиток української культури та системи національної освіти. Зміни, як ми можемо побачити з численних джерел, стосувалися і програми навчання, і матеріального забезпечення, і мови навчання, кількості учбових закладів, тощо. Одним з багатьох

прикладів є, зокрема, заснування Академії Наук України, яка є діючою, хоч і під іншою назвою і зараз.

Наукові праці, статті, мемуари, присвячені історичним особистостям, політичним та соціальним змінам періоду Гетьманату, почали з'являтися водночас з даними політичними та соціальними змінами. Продовження вивчення цієї теми відбувалося у подальші роки – у період радянської влади та після здобуття Незалежності.

Літературу з питання розвитку національної освіти можливо поділити не лише за часом написання, тобто на праці періоду визвольних змагань, радянської епохи та періоду незалежності, місцем написання – вітчизняні та зарубіжні, та за тематикою – на ті, що висвітлюють становлення та структуру національної освіти, що досліджують шкільну освіту, та ті, що досліджують вищу освіту.

Висвітлюючи питання стану наукової розробки проблеми, слід зазначити, що література з цього питання включає в себе також праці науковців, що висвітлюють зміни в галузі освіти за часів Гетьманату з точки зору педагогіки, культури тощо. Ми можемо побачити не лише значний науковий доробок тем, пов'язаних зі змінами в освіті в період Гетьманату, а й значну кількість оцінок діяльності Скоропадського в галузі освіти, що пов'язано. Також значна кількість праць присвячена висвітленню діяльності окремих особистостей, нормативні акти з певних питань, так і культурні аспекти внутрішньої політики Скоропадського тощо.

Прикладом літератури, що висвітлює зміни в шкільній освіті є праця сучасної дослідниці, доктора педагогічних наук Лариси Березівської, автора численних праць з історії педагогіки ХХ століття, яка у своїй статті «Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст.: історіографія питання» [14] зазначає, що нагромадження історично-педагогічних знань у 1917-1920 роках не було значним. Автор к своїй роботі спирається на праці політичних та культурних діячів-учасників освітньої реформи періоду Гетьманату, зокрема на працю С.П. Постернака, «Із історії освітнього руху на Україні за

часи революції 1917–1919 рр.», яку автор(Л. Березівська) називає і джерелом, і першою історіографічною працею з цього питання, праці О.Ф. Музиченка, Г.М. Іваниці, тощо, які також виступають і як джерела, і як історіографічні праці [14].

Процес реформування системи освіти на фоні політичних та соціальних перетворень впродовж ХХ століття висвітлено у праці «Реформування загальної середньої освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства» [15], цього ж автора. У цій книзі Л. Березівська висвітлює питання змін в освітньому середовищі на Україні від 1899 до 2001 року, охоплюючи при цьому не лише зміни в освіті в імперську добу, радянський час та період незалежності, але й історіографію проблеми, джерела з цього питання, тощо. У частині «Державно-громадське реформування шкільної освіти в добу Української революції (1917–1921)» автор охоплює реформи в освіті урядів в Україні періоду Української Революції, зокрема зміни в освіті часів Гетьманату Скоропадського. Вона детально висвітлює зміни в ставленні до освіти, певні зміни в програмі та юридичні аспекти, не відкидаючи певні «негативні тенденції», що виникли внаслідок цього («оновлення» системи управління на основі централізації та реставрації імперської системи управління освітою»). У підсумку до цієї частини автор також зазначає, що аналіз історіографії показує, що «різні аспекти реформування шкільної освіти в Україні означеного періоду більшою чи меншою мірою вивчали сучасні українські історики (А. М. Боровик, О. П. Машевський, А. М. Пижик, Н. Ю. Ротар, Ю. В. Телячий та ін.), історики педагогіки (Л. Д. Березівська, Н. М. Гупан, В. С. Курило, І. Л. Лікарчук, Л. В. Потапова, М. М. Собчинська, С. М. Філоненко та ін.)». Документи, на які спирається Л. Березівська у цій роботі, зазначаються після викладу основної частини, та викладені в її хрестоматії «Реформи шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: документи, матеріали і коментарі» [16].

Освіта як частина внутрішньої політики Гетьманату, зокрема щодо національних меншин, висвітлюється і у вже згаданій праці «Державне

будівництво в освітній сфері Української Центральної Ради та Гетьманату», де вказується що, не зважаючи на скасування Закону «Про національно-персональну автономію», права та можливості представників національних меншин не були обмежені. Зокрема засновані в період УЦР школи національних меншин продовжили своє існування [22, с.34 – 35] . Також це висвітлюється і підтверджується у праці О. І. Погуляєва « Етнічні меншини Правобережної України в період Української Революції (1917-1921 рр.).

Питання реформи освіти як складового елементу внутрішньої політики та діяльність осіб, які входили в уряд, висвітлюється у праці Р. Пирога «Діяльність урядів Гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір» [23] З цієї праці ми бачимо внутрішню політику Гетьманату, зокрема в сфері освіти, через призму діяльності особистостей-членів уряду, органу виконавчої влади Української Держави.

Важливим аспектом реформи освіти є питання матеріального забезпечення школи. Це питання висвітлено у праці Н. Крика «Українізація школи та проблема навчальної літератури в період Гетьманату Павла Скоропадського» [24]. Автор висвітлює питання змін в галузі освіти через матеріальне забезпечення новими підручниками, їх зміст, нові вимоги до них, роль Міністерства народної освіти в реформі, тощо. Таким чином ця праця, на відміну від попередніх, зосереджується не на самій реформі та її наслідках, а на питанні навчальних матеріалів, їх змісту та рівню фінансового та матеріального забезпечення шкіл.

Г. Васькович у своїй праці «Шкільництво в Україні (1905-1920)» [25] зосереджує свою увагу на політичному та теоретичному аспектах. Він висвітлює питання наслідків політичних змін та встановлення нової влади на українських землях на розвиток шкільництва, ухвали Всеукраїнських учительських з'їздів, роль журналу такого педагогічного журналу як «Вільна українська школа», педагогіку цього періоду, визначення національних принципів в шкільництві, рецензію навчальних матеріалів, тощо. Ця праця є

гарним джерелом інформації з питання розвитку освіти через призму теоретичної інформації та періодичних видань.

Реформування система освіти є важливою складовою внутрішньої політики та державотворчого процесу, адже освіта, в першу чергу, направлена на розвиток майбутнього покоління громадян, яке, на відміну від попереднього, імперського, буде мати інші цінності, точку зору, будуть громадянами, які приймають участь у політичному житті своєї країни, а не підкорятися рішенням із-за кордону, тощо. Саме тому, вивчаючи питання внутрішньої політики та державотворчі процеси цієї доби, необхідно звернути увагу на реформи в галузі освіти які розкриваються, зокрема, у цій праці [17].

Праця Г. Папакіна «Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси» [18] присвячена, на відміну від вище згаданих, не історіографії питання чи політично-культурним процесам, а історичній особистості - Павлу Скоропадському, не лише як політичному діячу епохи, але й як особистості, представнику стародавнього козацького роду, гетьману та просто людині, що жила у такий багатий на події час як національно-визвольні змагання. У цій книзі висвітлено його роль в історії, стосунки з іншими історичними особистостями, ОУН тощо. Окремий розділ присвячено його листуванню з його дружиною, яке згадується у попередній праці автора, та з іншою видатною особою епохи - генерал – лейтенантом російської армії, а пізніше фінським політичним та військовим діячем - Карлом Густавом Маннергеймом, висвітлена доля архівів та архівної справи у 1917-1921 роках, тощо. Ця праця дає змогу краще зрозуміти таку історичну постать як Павло Скоропадський, що впливало на його рішення, його погляди та сподівання, тощо, ставлення до багатьох подій тощо.

Особлива увага в цій праці приділяється становленню Скоропадського як політичного діяча, змінам у його світогляді, боротьбі за українізацію військових частин, його міжнародній політиці, тощо. З приводу такого аспекту внутрішньої політики як освіта автор зазначає, що «Як глава

суверенної держави, гетьман уважав за необхідне мати в Україні національну академію наук, університети, державні театри, Державну бібліотеку, Державний архів, цілу мережу українських шкіл, причому питання вирішувалося не за рахунок механічного перейменування вже існуючих установ культури та освіти, а шляхом відкриття нових, під високим державним патронатом. Так поряд з існуючим Київським університетом св. Володимира постав Український державний університет у Києві, а трохи згодом - аналогічний у Кам'янці-Подільському. Слід взяти до уваги, що до 1917 р. в Україні діяли лише три університети.» [18, ст. 70].

Більш детальноше питання діяльності Скоропадського в галузі освіти Г. Папакін висвітлив у своїй праці «Павло Скоропадський та Українська академія наук» [19], в якій було внесок Скоропадського у заснування УАН, висвітлює питання зв'язків між УАН та внутрішньою політикою Скоропадського, його реформою системи освіти та подальшу діяльність у цій галузі, наукове значення його щоденників, досліджує його життя та діяльність в еміграції, зокрема його вплив на науковців, які також опинилися в за кордоном, тощо.

Також питанню відносин УАН та Скоропадського присвячена праця доктора історичних наук В.І. Ульяновського «Гетьман Павло Скоропадський і справа заснування Української академії наук» [20], що була згадана у попередній роботі. Питання УАН також висвітлюється і у роботі Матвєєвої А.В. «Становлення Української академії наук (1918-1928 рр.)» [21], де автор описує заснування та долю УАН після національно-визвольних змагань, під час становлення радянської влади та репресій проти інтелігенції.

Питання створення національної академії наук, наукового серця нової держави, не було новим-воно вже певний час обговорювалося серед української інтелігенції, не залежно від політичних поглядів. Скоропадський, заснувавши УАН, хоч і не мав можливості безпосередньо втручатися в наукове та внутрішнє життя УАН, отримав можливість впливати не лише на політичне, але й на наукове життя Гетьманату. Заснування та діяльність

членів УАН стала важливим підґрунтям для створення нового суспільства, що вплинуло на подальший розвиток науки, культури, системи освіти, тощо. Особливо заснування УАН та інших українських вищих учбових закладів вплинуло на саме на розвиток системи освіти [21].

Окреме місце посідає стаття УІНП «Розвиток освіти і науки під час Української революції 1917-1921 років» [30], яка не лише висвітлює питання розвитку шкільної освіти та проливає світло на процес заснування Української академії наук та інших вищих учбових закладів, їх роль у подальшому розвитку українського суспільства, але також виступає допоміжним матеріалом для вчителя, адже питанню Української Революції зараз приділяється більше уваги.

До робіт, присвячених розвитку системи освіти, належить робота Я. Калакури «Три образи Гетьманату П. Скоропадського в українській історіографії» [31] розглядається питання образу Гетьманату та самого Скоропадського в українській історіографії, уенерівську, прогетьманську та марсистську течії, порівняння образів Гетьманату та його очільника, які були створені науковцями-представниками цих течій. Це дозволяє дізнатися про образи та оцінки діяльності Скоропадського, зокрема його політику в сфері освіти, які були створені як за часів Гетьманату, так і пізніше, допомагає більш об'єктивно аналізувати історіографію різних періодів тощо.

У іншій роботі Я. Калакури, «Нові підходи до висвітлення Гетьманату Скоропадського в сучасній українській та зарубіжній історіографії» [32], яке має на меті звернути увагу на сучасні тенденції у розгляді історіографії Гетьманату, нових підходів до висвітлення різних питань цієї теми, зокрема розвитку системи освіти, ознайомлення з доробком сучасних науковців, зокрема вже згаданого раніше Р. Пирого, тощо. Ця робота є важливою для розуміння сучасної історіографії з питання як Гетьманату так і діяльності самого Скоропадського, є важливою для ознайомлення для з сучасним станом та тенденціями в наукових працях періоду Гетьманату, тощо.

Ця робота висвітлює питання тенденцій висвітлення діяльності Скоропадського у сучасній історіографії, «розділивши його учасників на адептів і критиків, причому цей розділ проходить довкола принципових питань: а) чи був державний переворот контрреволюцією; як співвідносились у політиці Гетьмана українськість і російськість, тобто, кому більше прислужився П. Скоропадський; чи є доба Української Держави складовою Української революції та ін.» [32, с. 4-5], що надає оцінку внутрішній політиці гетьманату, зокрема його освітній реформі.

Праця «Історія реформування освіти в Україні за доби Гетьманату Павла Скоропадського» [33], за авторством Кучменко Е. М., також присвячена питанню історіографії з теми розвитку освіти за часів Гетьманату, дослідникам, які висвітлювали певні питання з цієї тематики, самому розвитку освіти у цей час.

Розвиток системи освіти як частини внутрішньої політики Скоропадського висвітлюється з точки зору історичної науки, зокрема в праці Рубан А. «Освітня Політика П. Скоропадського в Українській Державі». В своїй праці автор висвітлює питання реформи освіти через кількість відкритих навчальних закладів, процес їх українізації та фінансування [34]. Реформування система освіти є важливою складовою внутрішньої політики та державотворчого процесу, адже освіта, в першу чергу, направлена на розвиток майбутнього покоління громадян, яке, на відміну від попереднього, імперського, буде мати інші цінності, точку зору, будуть громадянами, які приймають участь у політичному житті своєї країни, а не підкоряться рішенням із-за кордону, тощо. Саме тому, вивчаючи питання внутрішньої політики та державотворчі процеси цієї доби, необхідно звернути увагу на реформи в галузі освіти які розкриваються, зокрема, у цій праці.

Це питання висвітлено у праці Н. Крика «Українізація школи та проблема навчальної літератури в період Гетьманату Павла Скоропадського» [22]. Автор висвітлює питання змін в галузі освіти через матеріальне

забезпечення новими підручниками, їх зміст, нові вимоги до них, роль Міністерства народної освіти в реформі, тощо. Таким чином ця праця, на відміну від попередніх, зосереджується не на самій реформі та її наслідках, а на питанні навчальних матеріалів, їх змісту та рівню фінансового та матеріального забезпечення шкіл.

І. Сірополко, науковець та культурний діяч періоду української революції, на праці якого спирається багато дослідників більш пізнього часу, зокрема згаданий вище автор, у своїй праці «Історія освіти в Україні» [2] висвітлює питання освіти від хрещення Київської Русі до першої половини ХХ століття. У частині VIII, яка стосується Наддніпрянської України у 1901-1920 роках, висвітлюється стан освіти на початку ХХ століття, правове становище вчителів, боротьбу за українські кафедри, тощо. Таким чином автор висвітлює питання розвитку освіти з боку права, змісту освіти та культурних явищ. Слід зазначити, що ця праця побачила світ у 1937 році, коли її автор вже перебував у еміграції. Хоча питання освіти у різні часи доволі часта наукова тематика, автор просліджує значний історичний період, з Х по першу половину ХХ століття, звертаючи увагу на багато інших чинників, які мають відношення до розвитку освіти, зокрема правове становище вчителів у першій половині ХХ століття, тощо. Особливо цінною цю роботу для нашої теми робить те, що її автор не лише науковець та сучасник Скоропадського, а культурний діяч епохи національно - визвольної боротьби.

Інший науковий діяч цього періоду в еміграції, член ОУН, Г. Васькович, у своїй праці «Шкільництво в Україні (1905-1920)» [23] зосереджує свою увагу на політичному та теоретичному аспектах. Він висвітлює питання наслідків політичних змін та встановлення нової влади на українських землях на розвиток шкільництва, ухвали Всеукраїнських учительських з'їздів, роль журналу такого педагогічного журналу як «Вільна українська школа», педагогіку цього періоду, визначення національних принципів в шкільництві, рецензію навчальних матеріалів, тощо. Ця праця є гарним джерелом

інформації з питання розвитку освіти через призму теоретичної інформації та періодичних видань.

Питання розвитку освіти за часів Гетьманату також висвітлюється у роботі В. Верстюка «Громадсько-політична та урядова діяльність Миколи Прокоповича Василенка» [24], де через призму історичної персоналії, наукового та політичного діяча, міністра освіти, його діяльності висвітлюється епоха Гетьманату. Через призму персоналій, міністрів різних напрямків, висвітлюється епоха Гетьманату і у роботі Р. Пирога «Діяльність урядів Гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір» [25] та праця О. Реєнта «Павло Скоропадський» [26]. Висвітлення історичних подій через діяльність самого гетьмана та міністра освіти, безпосередніх учасників подій, чия діяльність залишила слід в історії, є важливим для розуміння політичних та культурних процесів, які відбувались зокрема і в сфері освіти.

У роботі Я. Калакури «Три образи Гетьманату П. Скоропадського в українській історіографії» [27] розглядається питання образу Гетьманату та самого Скоропадського в українській історіографії, уенерівську, прогетьманську та марсистську течії, порівняння образів Гетьманату та його очільника, які були створені науковцями-представниками цих течій. Це дозволяє дізнатися про образи та оцінки діяльності Скоропадського, зокрема його політику в сфері освіти, які були створені як за часів Гетьманату, так і пізніше, допомагає більш об'єктивно аналізувати історіографію різних періодів тощо.

У іншій роботі Я. Калакури, «Нові підходи до висвітлення Гетьманату Скоропадського в сучасній українській та зарубіжній історіографії» [28], яке має на меті звернути увагу на сучасні тенденції у розгляді історіографії Гетьманату, нових підходів до висвітлення різних питань цієї теми, ознайомлення з доробком сучасних науковців, зокрема вже згаданого раніше Р. Пирога, тощо. Ця робота є важливою для розуміння сучасної історіографії з питання як Гетьманату так і діяльності самого Скоропадського, є важливою

для ознайомлення з сучасним станом та тенденціями в наукових працях періоду Гетьманату тощо.

Ця робота висвітлює питання тенденцій висвітлення діяльності Скоропадського у сучасній історіографії, «розділивши його учасників на адептів і критиків, причому цей розділ проходить довкола принципових питань: а) чи був державний переворот контрреволюцією; як співвідносились у політиці Гетьмана українськість і російськість, тобто, кому більше прислужився П. Скоропадський; чи є доба Української Держави складовою Української революції та ін.» [28, с. 4-5], що надає оцінку внутрішній політиці гетьманату, зокрема його освітній реформі.

Праця «Історія реформування освіти в Україні за доби Гетьманату Павла Скоропадського» [29], за авторством Кучменко Е.М., присвячена питанню історіографії з теми розвитку освіти за часів Гетьманату, дослідникам, які висвітлювали певні питання з цієї тематики, самому розвитку освіти у цей час тощо.

У праці сучасного дослідника Ю. Фігурного «Державотворча та етнонацієтворча діяльність українського гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі» [30] розглядається зокрема питання етнічної політики Скоропадського та української мови у його внутрішній політиці. Оскільки питання розбудови національної системи освіти тісно пов'язано з внутрішньою політикою, ця праця, не зважаючи на зосередженість на політичних питаннях, також розглядає питання, пов'язані з розвитком культури та зміни в освіті.

Окреме місце посідає стаття УІНП «Розвиток освіти і науки під час Української революції 1917-1921 років» [31], яка не лише висвітлює питання розвитку шкільної освіти та проливає світло на процес заснування Української академії наук та інших вищих учбових закладів, їх роль у подальшому розвитку українського суспільства, але також виступає допоміжним матеріалом для вчителя, адже питанню Української Революції зараз приділяється більше уваги.

Таким чином, можна зробити висновок що накопичення наукового доробку з питання розвитку системи освіти в період Гетьманату розпочалось водночас з політичними та соціальними змінами, спричиненими внутрішньою політикою уряду Скоропадського. Результатом праці науковців з періоду Гетьманату і до періоду Незалежності включно стала низка наукових праць, які висвітлюють питання розвитку освіти не лише з точки зору різних дисциплін - історичної науки, педагогіки, тощо, а з різних аспектів самої реформи освіти – як частини внутрішньої політики Скоропадського, як частину державотворчих процесів, тощо. Слід зазначити що значна кількість літератури з різних аспектів реформи освіти дозволяє ефективно дослідити питання розвитку системи освіти .

1.2. Джерельна база дослідження

Розглядаючи питання розвитку системи освіти за часів Гетьманату ми повинні звернути увагу на письмові джерела, в яких знайшли відображення реформи уряду Скоропадського у сфері національної освіти на різних рівнях. Джерельна база є важливою частиною будь якого наукового дослідження, адже воно повинно спиратись не лише на інші наукові роботи, а й на певні письмові джерела, такі як документи,наприклад ухвали чи постанови, мемуари очевидців чи учасників зазначених подій, листи тощо. Письмові джерела є доказом правдивості, виступають в якості підтвердження певних подій. На відміну від історичних праць , які оброблюють інформацію та спираються на праці інших науковців, письмові джерела лише передають нам ставлення особи до тих чи інших подій, якщо це, наприклад, мемуари, або виступають у вигляді доказу дії або бажання, у разі офіційних документів.

Період Гетьманату Скоропадського, не зважаючи на короткий час свого існування, через специфіку ХХ століття, час технічного прогресу, та порівняно короткий, в контексті історії, відрізок часу між сьогоднішнім та періодом Української революції наймовірніше багатий на писемні джерела. Це, в першу чергу, мемуари самого Скоропадського та спогади інших політичних та культурних діячів цього періоду, серед яких є науковці, офіційні документи, накази та постанови, тощо, які активно використовуються у наукових працях.

Звертаючись до нормативної бази з питань освіти цього періоду, то в першу чергу потрібно звернути увагу на «Грамоту до всього Українського Народу» [7] Скоропадського від 29 квітня 1918 року. Цією грамотою він не лише оголосив себе гетьманом всієї України, а й окреслив свою подальшу внутрішню політику, спрямовану на те, щоб «збудувати таку Державну Владу, яка здібна була-б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці».

Звісно, найцікавішим для нас є мемуари самого Павла Скоропадського, як голови нової держави, реформатора та просто людини цієї епохи. В цих мемуарах, які отримали назву «Спогади (кінець 1917- грудень 1918 р.)» [1], виданих вже після його смерті, описуються його враження на події національно-визвольної боротьби, його надії та сподівання тощо.

В цих мемуарах описується створення уряду Скоропадського, зокрема вибори та призначення міністра народної освіти, проблеми, з якими він спіткався при цьому, його особисті враження у період становлення нової держави [1, с. 159-163].

Розглядаючи зміст книги, ми бачимо не лише мемуари Скоропадського, а й передмову за авторством Ярослава Пеленського [1], історика та члена УВАН (Українська Вільна Академія Наук) США та Національної Академії Наук України. У передмові він надає роз'яснення з найважливіших питань, що мають відношення до політики

Скоропадського, зокрема з питанню державного ладу, його внутрішньої та зовнішньої політики.

Звернімо увагу на іншого сучасника П. Скоропадського, історика та політичного діяча Дмитра Дорошенка, а саме на його працю «Історія України 1917-1923 рр. Українська гетьманська держава 1918 року» [3]. У його праці ми можемо побачити більш позитивне ставлення до Скоропадського та його діяльності, ніж у Сірополко. Це ми можемо побачити і в його праці «Мої спомини про недавнє минуле (1914-1918)» [4]. Обидві зазначені праці є письмовими джерелами, що описують події початку ХХ століття, перша робота у формі наукової праці, друга – у формі мемуарів. У своїй роботі Д. Дорошенко у формі спогадів описує свої враження періоду Гетьманату, згадує про внутрішню політику Скоропадського, зокрема зміни в освіті.

Звернімо увагу на працю сучасника П. Скоропадського та політичного діяча періоду Української Революції - Володимира Винниченка, а саме його твір «Відродження нації (історія української революції (марець 1917-грудень 1919р.))» [5]. В своїй роботі автор, політичний опонент Скоропадського, висловлює своє негативне ставлення і до Скоропадського, і до його Гетьманату, не цураючись відвертих образ.

Винниченко негативно відноситься до Скоропадського та Гетьманату, що чудово видно з епітетів, що він вживає по відношенню до них, в той час возвеличуючи діяльність Директорії.

Симон Петлюра, військовий та політичний діяч і сучасник Скоропадського, хоч і не виказує в своїх листах такого негативного ставлення до нього як Винниченко, все ж не відноситься до нього і його діяльності позитивно. Проте у сфері демократичних і політичних свобод у період УЦР та Гетьманщини, за автором, фактичної різниці немає, Гетьман мав намір надати владі виразно національно-український характер [5].

Також письмовим джерелом інформації з життя Гетьманщини може слугувати «Меморандум до німецького посла в Українській Державі А.

Мумма » [6] за авторством громадського і військового діяча С. Петлюри. У листі Петлюра звертає увагу на важливість Народних управ, які «дбають про народню просвіту й культуру, допомагаючи народові в його економічних, господарських і просвітніх потребах.», висловлює своє невдоволення численними арештами серед громадян, зокрема членів земських управ, що проводяться німецькими військовими, вказуючи на неприпустимість такого явища. З цього джерела ми можемо дізнатися про роль Народних управ у питанні розвитку системи народної освіти, створенні нових навчальних закладів, забезпеченні їх всім необхідним.

Також слід зазначити такий документ як «Обіжник чернігівського губерніального комісара народної освіти про організацію в Києві курсів українознавства початкових і середніх шкіл від 28 травня 1918 року» [8], де повідомлялось про створення курсів українознавства для вчителів, а також обіцяється грошова допомога від міністерства.

Цінним джерелом інформації також є «Проект (Основного Государственнаго Устава Украинской Державы)» від квітня 1918 року [9], за вірогідним авторством О. Палтова. У цьому документі описуються основні права громадян, зокрема і в сфері освіти (стаття 12 та 13). Зокрема у статті 13 зазначається, що «Обученіе детей, за исключеніями, установленными закономъ по болезни, обязательно, но какъ принудительное ограничено лишь знаніемъ читать и писать на украинскомъ языке и изъ арифметики знаніемъ четырехъ правилъ счисленія. Оно можетъ происходить на домахъ, въ частныхъ училищахъ и въ училищахъ, содержимыхъ на средства самоуправляющихся единицъ или Государства. Въ училищахъ последнихъ двухъ типовъ оно бесплатное». У цій статті ми можемо побачити вимоги до обов'язкового рівня освіти та у яких закладах воно може відбуватися. Також у цьому документі зазначається, що народна освіта, яка забезпечується за рахунок держави, регулюється законом, освіта, яка забезпечується за рахунок органів місцевого самоврядування-їх постановами.

Звертаючи увагу на «інструкцію комісарам народної освіти» від 15 квітня 1918 року [10], згідно з яким до національних функцій губерніальних та районних комісарів належить :

«Реалізація планів організації управління справами національної освіти губернії та районів;»

«Переведення шкільної, дошкільної і позашкільної освіти на національне підґрунтя і контроль за цим;»

«Загальний нагляд за забезпеченням національних інтересів учителів та учнів – українців у школах національних меншин».

Також до повноважень комісарів МНО, згідно до інструкції, входить нагляд за навчальним процесом та матеріальним забезпеченням: «а) чи виконуються мінімальні норми (за обсягом і змістом); б) чи є якась система виховання і яка; в) який гігієнічний стан школи; г) чи всі вчителі мають відповідний ценз; д) оглядають книгозбірні, кабінети, посібники, підручники; е) перевіряють канцелярію, діловодство».

Цікавим джерелом інформації також є протокол № 55 засідання шкільної ради від 27 травня 1918 року [11], який стосується питання системи управління освітою. Вже знайомий нам культурний діяч Постернак на цьому засіданні з приводу цього питання висловився подібним чином: «бажання великоруської нації – це якесь непорозуміння. План управління було побудовано так, щоб кожний маленький народ мав право на культурнонаціональний розвиток. Цей план є ідеальний щодо прав кожного народу на рідну школу. І от зараз народ, який становить тільки 12% населення, прагне вирішувати освітні справи всього населення, серед якого є, крім українців, ще 13% євреїв та поляків». З ним згоден і знайомий нам з історіографії Сірополко, який стверджує, що рада повинна вирішувати «загальні принципові питання для шкіл усіх народів, а не для школи кожної нації». Таким чином на засіданні виступили представники різних варіантів вирішення питання щодо системи управління освітою.

У затвердженому Скоропадським та Ухваленому Радою міністрів «Законі про об'єднання до одного типу різнорідних нижчих початкових шкіл, про зміну штату їх та про збільшення державної допомоги школам» [12] від 6 серпня 1918 року однокласні та двокласні сільські школи зливаються в одну та стають нижчими початковими школами. Також цей документ визначає фінансову допомогу вчителям таких шкіл від держави.

Також цікавими є такі документи як «Обіжник Міністерства народної освіти і мистецтва, навчальні плани для початкової школи на 1918-1919 рік та навчальні плани для українських гімназій на 1918 рік» [13], з яких ми можемо дізнатись про предмети, які вивчались, та розподіл годин. У обіжнику ми також маємо звернути увагу на питання вивчення історії.

Реформа системи освіти також включала в себе зміни у вищій освіті. Як і у випадку з початковою та середньою освітою, було засновано нові заклади вищої освіти. Прикладом є прийнятий 17 серпня 1918 року Закон «Про заснування Кам'янець–Подільського Державного Українського Університета»[7] та «Грамота Ясновельможного пана Гетьмана Усієї України Українському Університету Подольському» [8] від 20 жовтня 1918 року. Реакція на ці документи висвітлюється у «Слові – відповіді на зачитану спеціальним посланцем Гетьмана України генерал-хорунжим Є. Лібовим Грамоти П.Скоропадського до Українського університету у Кам'янці–Подільському»[9] за авторством П Холодного.

Процес українізації вищої освіти також висвітлено у Законі Ради міністрів від 28 вересня 1918 року « Про відкриття чотирьох кафедр українознавства у Харківському та Новоросійському державних університетах» [10].

Реформа системи освіти висвітлюється не лише у офіційних документах, а й у листах, спогадах, працях сучасників про цей період. Прикладом є роботи сучасника П.Скоропадського, політичного діяча Дмитра Дорошенка, а саме «Історія України 1917-1923 рр. Українська гетьманська держава 1918 року.» [11] та « Мої спомини про недавнє минуле (1914-1918)»

[12]. Обидві зазначені праці є письмовими джерелами, що описують події початку ХХ століття, перша робота у формі наукової праці, друга – у формі мемуарів. У своїй роботі Д. Дорошенко у формі спогадів описує свої враження періоду Гетьманату, згадує про внутрішню політику Скоропадського, зокрема зміни в освіті.

Іншим прикладом є «Меморандум до німецького посла в Українській Державі А. Мумма » [13] за авторством громадського і військового діяча С. Петлюри. У листі Петлюра звертає увагу на важливість Народних управ, які «дбають про народню просвіту й культуру, допомагаючи народові в його економічних, господарських і просвітніх потребах», висловлює своє невдоволення численними арештами серед громадян, зокрема членів земських управ, що проводяться німецькими військовими, вказуючи на неприпустимість такого явища . З цього джерела ми можемо дізнатися про роль Народних управ у питанні розвитку системи народної освіти, створенні нових навчальних закладів , забезпеченні їх всім необхідним.

Таким чином, письмові джерела епохи Гетьманату Скоропадського представлені значною кількістю актових матеріалів, а саме офіційних документів щодо змін в процесі навчання, відкритті нових начальних закладів, організації курсів для вчителів, тощо, та оповідних пам'яток, у вигляді наукових праць, листів, спогадів, тощо, сучасників та учасників реформи системи національної освіти епохи Гетьманату, які широко використовуються у дослідженнях з історії України та дають змогу якісно дослідити зміни в галузі освіти .

1.3. Теоретико-методологічні основи дослідження теми

Будь яке дослідження обов'язково проводиться з використанням системи різноманітних методів, тобто системи прийомів, засобів чи певної

послідовності дій, принципів, тощо, направлених на вирішення питання. Сукупність методів разом утворює методологію дослідження [32], [33], [34]. Використання декількох методів дає можливість краще, більш детальніше дослідити процес розвитку системи національної освіти за часів Гетьманату Скоропадського. У роботі використовуються такі загальнонаукові методи як : узагальнення, аналіз, синтез, порівняння, систематизація. Також використовуються такі спеціально-історичні методи як: історико-порівняльний, історико-системний, історико-типологічний.

Метод узагальнення – метод, який полягає в виокремленні головного, узагальненні головних фактів, «спосіб мислення, у результаті якого встановлюються загальні властивості предметів і явищ, визначаються загальні поняття, у котрих відображено первинні істотні ознаки, від яких можна перейти до узагальненого поняття;». Цей метод використовується для виокремлення основного матеріалу, найголовніших подій та фактів.

Використання цього методу дає змогу узагальнити результати дослідження та вивести основні особливості розвитку системи освіти.

Метод аналізу - вивчення певного питання через його розподіл на частини, що розглядаються окремо, «вивчення предмета за допомогою мисленого або практичного розчленування його на складові елементи». Цей метод використовується «розподілу» великої кількості інформації за певними категоріями задля її подальшої обробки.

Метод синтезу-метод дослідження, який полягає в поєднанні складових елементів в одне ціле, метод є протилежним методу аналізу. Використовується для створення з роз'єднаних фактів чи елементів одне ціле, що досліджується.

Порівняння-метод дослідження, який проводиться через «встановлення відмінності між об'єктами матеріального світу або знаходження в них загального». Використовується при розгляді певних елементів дослідження у різний час або за різних обставин, наприклад документів, кількості навчальних закладів при УЦР та Гетьманаті.

Системний підхід - метод дослідження явищ, систем, тощо, використовуючи методи аналізу та синтезу. Використовується при дослідженні складних явищ з багатьма елементами, дозволяє дослідити як окремі елементи так і систему елементів разом, «полягає в розгляді об'єкта дослідження як системи, що об'єднує певну множину взаємодіючих елементів у єдине ціле; взаємозв'язок системи та її складників підпорядковується діалектиці цілого й часткового, загального та окремого.» Приклад - висвітлюючи нормативну базу певного періоду проаналізувати як окремі документи, так і розглянути всі пов'язані з ним нормативні акти цього періоду.

Історико - порівняльний – спеціально-історичний метод, який полягає у порівнянні об'єкту дослідження у різні часи, «співставленні історичних об'єктів у просторі й часі і у виявленні подібності і відмінності між ними. Логічною основою його є аналогія (коли на основі подібності одних ознак порівнюваних об'єктів робиться висновок про подібність решти)». Використовується для вивчення розвитку об'єкту, наприклад навчальної школи у імперський час та у період Гетьманату, тощо, що дозволяє порівняти як змінилась школа, її фінансування, навчальний процес.

Історико-системний - спеціально-історичний метод, який «синтезує системні елементи, які містяться в індивідуальних і неповторних історичних подіях, історичних ситуаціях і процесах». Використовується для дослідження історичних явищ як систем, розглядаючи як окремі елементи, так і систему в цілому. Є необхідним для вивчення реформи освіти, яка включає в себе багато елементів – зміни у навчальному процесі, кількості навчальних закладів, фінансовому забезпеченні, тощо.

Історико-типологічний - спеціально-історичний метод, який зосереджує увагу на вивченні схожих рис в історичних явищах, «є засобом виявлення загальних рис у просторових групах історичних подій і явищ і виділення однорідних стадій у їх неперервно-часовому розвитку». Використовується для типологізації явищ, наприклад для виявлення

спільного у реформі в галузі освіти в період УЦР та Гетьманату Скоропадського.

Таким чином, у роботі використовуються як загальнонаукові методи, що є універсальними у дослідженнях, так спеціально-історичні, що використовуються лише у дослідженнях з історії. До загальнонаукових відносяться такі методи як: узагальнення, аналіз, синтез, порівняння, систематизація, а до спеціально-історичних такі методи як історико-порівняльний, історико-системний, історико-типологічний. Використання як загальнонаукових, так і спеціально-історичних методів дослідження дозволяє ефективно обробити інформацію.

Висновки до розділу 1

Павло Скоропадський та створений ним в роки національно-визвольних змагань Гетьманат одна з найцікавіших та найважливіших тем в Новітній історії України, якій присвячено багато наукових досліджень, статей, тощо. Національно-визвольні змагання 1917-1921 років один з найбільш насичених в політичному, соціальному та культурному плані період в історії України ХХ століття. Крах Російської імперії, боротьба за незалежність, становлення власної державності та налагодження стосунків з іншими державами як самостійна держава а не частина Російської імперії, значні зміни в суспільстві та культурі, тощо.

Тема розбудови системи національної освіти за часів Гетьманату посідає особливе місце в історії, як частина внутрішньої політики Скоропадського та як частина української культури. Не дивлячись на короткий час перебування при владі, Павло Скоропадський вніс значний вклад у розвиток української культури та розвиток національної освіти, зокрема заснував Академію Наук України, яка ж діючою і зараз.

Існує безліч наукових праць та статей, присвячених як періоду національно-визвольних змагань, так і діяльності окремих особистостям, це і праці сучасників Скоропадського, і праці радянських дослідників, і сучасних науковців.

Характеризуючи стан наукової розробки наукової проблеми, ми можемо сказати що існує значний доробок наукових праць з цього питання, який почав з'являтися ще за часів Гетьманату і який характеризує дану проблему з різних аспектів: культурного, політичного, етнічного, державотворчого, тощо. Наукові праці подають інформацію з багатьох аспектів, через дослідження певних явищ, наприклад шкільництва чи архівної справи, що разом дає нам змогу більш детально опанувати такий складний процес як розвиток освіти за часів української революції. Система національної освіти в Україні побудована за зразком європейської і являє собою систему навчальних закладів різних рівнів акредитації та спрямування, направлених на всебічний розвиток особистості та громадянина. Освіта спирається на нормативну базу, накази та постанови, які її регулюють.

Час Гетьманату Скоропадського, не зважаючи на короткий час існування, неймовірно багатий та писемні джерела період. Це, в першу чергу, мемуари самого Скоропадського та спогади інших політичних та культурних діячів цього періоду, серед яких є науковці, офіційні документи, накази та постанови, тощо, які активно використовуються у наукових працях.

Таким чином, письмові джерела епохи Гетьманату Скоропадського представлені значною кількістю актових матеріалів та оповідних пам'яток, які широко використовуються у дослідженнях з історії України.

Будь яке дослідження обов'язково проводиться з використанням системи різноманітних методів, тобто прийомів, засобів чи певної послідовності дій, принципів, тощо, направлених на вирішення питання. Сукупність методів разом утворює методологію дослідження. Методи дослідження, за навчальним посібником «Методологія та організація наукових досліджень», це « базовий емпіричний процес виявлення та

демонстрації вагомих характеристик об'єкта, необхідних для наукового дослідження, що включає формулювання гіпотез щодо його виникнення й розвитку, експериментальні дослідження з метою виявлення істинності запропонованих гіпотез, формулювання висновку про її прийняття або відхилення», метою якого є виявити рівень достовірності гіпотези.

РОЗДІЛ 2.

РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

2.1. Процес організації та структура освітньої галузі. Розбудова шкільної освіти

Розвиток системи національної освіти у період Української революції є однією з найважливіших тем в історії України ХХ століття, адже розбудова національної освіти тісно пов'язана з державотворчими процесами, що відбувались у цей період. Ця тема також є актуальною і зараз, в умовах становлення нового суспільства, яке через реформи в освіті, зміну підходу та мети навчання, виховує майбутніх членів суспільства, які будуть брати активну участь у політичному та громадському житті держави.

Освіта та її реформація також є важливою складовою внутрішньої політики Гетьманату Скоропадського, адже дозволяє зробити висновки не лише щодо того, яку державу він хотів побудувати, а й про зміни в соціумі, наслідки діяльності УЦР у галузі освіти, тощо.

Як зазначається в праці «Культурне життя в Україні у період національно-демократичної революції», за авторством О. Янковської, «із розвитком державності у центральних органах запанувала думка про концентрацію освіти в руках держави». Освіта та її реформація є важливою складовою внутрішньої політики Гетьманату Скоропадського, адже дозволяє зробити висновки щодо того, яку державу він хотів побудувати.

Реформа в галузі освіти розпочалась ще у добу Центральної Ради. Нова влада намагалася не лише збільшити рівень грамотності, забезпечуючи рівний доступ до освіти всім верствам населення, зробити його більш ефективним, а й українізувати навчання, зробивши його новою метою розвиток майбутнього покоління як патріотів, які будуть спілкуватися українською мовою, знати та поважати історію та культуру власного народу.

Г.М. Грабовська у своїй праці «Державне будівництво в освітній сфері Української Центральної Ради та Гетьманату» [35] приділяє увагу діяльності Генерального секретаря народної освіти І. Стешенка, яка була спрямована на українізацію освіти, розбудові єдиної школи, зміни в управлінні системою освіти, тощо, та В. Прокоповича, чия діяльність також була направлена на розвиток освіти і який є автором законопроектів у цій сфері [35,с.32].

Згідно до праці «Освітня політика Центральної Ради у контексті українського державотворення», за авторством Божук Л., «заходи Центральної Ради щодо українізації освіти знаходили гарячу підтримку широкої української громадськості. По всій Україні проходять мітинги, збори, повітові і земські зібрання, учительські та селянські з'їзди, на яких ухвалюються рішення про перехід на навчання в різних закладах освіти українською мовою» [36].

Освітня реформа Центральної Ради стосувалася навчальних установ всіх рівнів. У праці «Заходи Української Центральної Ради у сфері освіти (березень 1917 р. – квітень 1918 р.)», за авторством Туркова В. та Жмаки В., зазначається, що Центральна Рада приділяла значну увагу всім аспектам своєї реформи: матеріальним, у вигляді нових підручників, педагогічним, у вигляді змін до шкільної програми, тощо. «Зокрема, розглядалося питання про обов'язкове безкоштовне навчання; українізацію школи і всієї системи освіти; організацію початкової, середньої, вищої і професійної школи; дошкільне виховання й позашкільну освіту; забезпечення шкіл і освітніх установ підручниками, навчальними посібниками; підготовку вчителів і працівників у галузі народної освіти». Особливо треба звернути увагу на те, що освіта за часів УЦР є безкоштовною, «мала стати семирічною й виховувати дітей в національному дусі. На першому ступені тривалість навчання мала становити 4 р., на другому – 3 р. У першу чергу забезпечувався перший ступінь навчання. Освіта в УНР проголошувалася безкоштовною, мала демократичний характер», «школа в Україні має бути національнодемократичною, мова викладання, навчання і виховання –

українською, організація національно-демократичної школи – проведена учительством спільно з представниками народу». Таким чином нова школа повинна була стати дійсно українською школою, з українською мовою навчання, яке мало відбуватися патріотичному дусі. Особлива увага приділялася професійній освіті, для поширення якої приділялася значна кількість грошей.

Але, через політичні та соціальні проблеми, УЦР втрачає владу, 29 квітня 1918 року влада, за підтримки німецького командування, переходить до П. Скоропадського. У праці Г. Папакіна «Українська народна громада та Павло Скоропадський навесні 1918 р.» вказується, що «Німцям, особливо з військових кіл («Оберкомандо»), Скоропадський імпував своїм авторитетом, військовою вдачею, поміркованістю політичних поглядів» [38,ст. 135]. У своїй «Грамоті до всього українського народу» Скоропадський проголошує себе Гетьманом та викладає основні положення своєї майбутньої політичної діяльності, яка була значно відмінна від політики УЦР.

П. Скоропадський за короткий час перебування при владі вніс значні зміни у життя України. Це реформи і у аграрному секторі, культурному, соціальному, тощо. Він продовжив реформування системи освіти, яке очолив М. Василенко, міністр народної освіти.

Одним з найважливіших культурних його досягнень є «впровадження української мови в усі сфери тогочасного соціуму, особливо в освіту, культуру та науку», як зазначається в праці Ю. Фігурного «Державотворча та етнонацієтворча діяльність українського гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі» [41]. Власна мова є важливим елементом культури народу, своєрідним доказом його існування та давньої історії, тощо. Запровадження та розповсюдження української мови, зокрема у такій сфері як освіта, є важливим етнонацієтворчим процесом та елементом внутрішньої політики Гетьманату.

Питання українізації школи уряд Скоропадський вирішував відмінно від того, як діяв уряд УЦР. Г.М. Грабовська у своїй праці «Державне

будівництво в освітній сфері Української Центральної Ради та Гетьманату» зазначає, що одним з принципів реформи освіти було визнання української мови в школі як пріоритетної мови викладання та в народній школі та як обов'язкового навчального предмету пізніше [42,с.33].

Розглянемо працю «Національно-культурна політика гетьмана П. Скоропадського» Ф. Проданюка. Згідно до цього дослідження гетьман та його оточення розуміли неможливість швидкої та повної українізації шкіл, тому вирішили здійснити українізацію освіти за рахунок створення нових, українських шкіл поряд з російськими, що мало значний успіх.

Питання мови та освіти у внутрішній політиці Скоропадського також висвітлюється у праці цього ж автора, Ф. Проданюка «До питання про внутрішню політику держави Павла Скоропадського», де автор зазначає, що «Гетьман багато зробив для розвитку української культури. Він дає добро на відкриття 54 українських гімназій, а в російських гімназіях вводить як обов'язкові предмети українську мову, історію й географію України та історію української літератури. Особливу увагу звертає на українізацію школи та обов'язкове вивчення української мови вчителями шкіл».

Розглядаючи зміни в галузі освіти як частину внутрішньої політики Скоропадського, то треба звернути увагу на виконавчий орган влади - уряд гетьмана, зокрема на діяльність міністра освіти - Миколи Прокоповича Василенко, його наступників та інших політичних діячів, хто займався питанням українізації з часів УЦР та «займав рішучу позицію щодо українізації шкіл», що згадуються у праці «Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917-1920 рр.)» за авторством А. Боровика. У цій праці висвітлюється питання націоналізації школи, а саме управління освітніми закладами, чи мають бути школи у кожної національної меншини, як і за якою мовою вони повинні вчитися, тощо, що ми вже бачили у джерелах, а саме у протоколах, розміщених раніше. Питання, які обговорювались на засіданнях, стосуються системи управління освітніми

зкладами, невизначеного правового становища комісарів освіти, питання учбової програми, тощо.

Освіта як частина внутрішньої політики Гетьманату, зокрема щодо національних меншин, висвітлюється і у вже згаданій праці «Державне будівництво в освітній сфері Української Центральної Ради та Гетьманату», де вказується що, не зважаючи на скасування Закону «Про національно-персональну автономію», права та можливості представників національних меншин не були обмежені. Зокрема засновані в період УЦР школи національних меншин продовжили своє існування [с.34-35]. Також це висвітлюється і підтверджується у праці О. І. Погуляєва «Етнічні меншини Правобережної України в період Української Революції (1917 – 1921 рр.).

Питання реформи освіти як складового елементу внутрішньої політики та діяльність осіб, які входили в уряд, висвітлюється у праці Р. Пирого «Діяльність урядів Гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір» [47]. З цієї праці ми бачимо внутрішню політику Гетьманату, зокрема в сфері освіти, через призму діяльності особистостей-членів уряду, органу виконавчої влади Української Держави.

Важливим документом для розуміння процесу українізації освіти як «Обіжник чернігівського губерніального комісара народної освіти про організацію в Києві курсів українознавства початкових і середніх шкіл від 28 травня 1918 року» [8], в якому повідомлялося про організацію курсів української мови для вчителів та грошову допомогу, та «Проект (Основного Государственнаго Устава Украинской Державы)» від квітня 1918 року [9], в якому висвітлені основні права громадян, зокрема і в сфері освіти (стаття 12 та 13). Стаття 13 визначає, що «Обучение детей, за исключениями, установленными закономъ по болезни, обязательно, но какъ принудительное ограничено лишь знаніємъ читать и писать на украинском языке и изъ арифметики знаніємъ четырехъ правилъ счисления.

Таким чином, розбудова системи національної освіти та її українізація проводилась через створення системи навчальних закладів, в першу чергу

початкових шкіл, навчання в яких проводилось українською мовою. Задля цього були створені курси української мови для вчителів, які були обов'язковими. Навчання в державних або організованих місцевими органами самоврядування закладах освіти було безкоштовним [1].

Нагляд за учбовим процесом та матеріальним становищем у школах було доручено комісарам народної освіти, до функцій яких належало [2, ст. 101]: «Реалізація планів організації управління справами національної освіти губернії та районів;» «Переведення шкільної, дошкільної і позашкільної освіти на національне підґрунтя і контроль за цим;» «Загальний нагляд за забезпеченням національних інтересів учителів та учнів – українців у школах національних меншин»

За «Законом про об'єднання до одного типу різнорідних нижчих початкових шкіл, про зміну штату їх та про збільшення державної допомоги школам» [3] від 6 серпня 1918 року однокласні та двокласні сільські школи зливаються в одну та стають нижчими початковими школами. В цьому документі також вказується сума фінансового забезпечення шкіл, яка є значною.

Українізація освіти стосується не лише мови навчання, а й змісту навчання, навчальних дисциплін, які теми розглядаються на уроках. У такому документі як «Обіжник Міністерства народної освіти і мистецтва», «Навчальні плани для початкової школи на 1918 – 1919 рік» та «Навчальні плани для українських гімназій на 1918 рік» [5], ми можемо, зокрема, дізнатись теми з історії України, запропоновані для розгляду .

Постернак з приводу впровадженої системи освіти висловився таким чином: «План управління було побудовано так, щоб кожний маленький народ мав право на культурнонаціональний розвиток» [4, Протокол №55].

Важливою частиною освітньої реформи стало фінансове забезпечення вчителів. У роботі А. Микитенко вказується, що вчителям «було збільшено надбавку за кожних 5 р. служби до 120 крб. Більше 20,7 млн. крб. було виділено державних коштів на відкриття нових і підтримку існуючих вищих

початкових шкіл, до того ж всі вони були переведені на фінансування з бюджету» [49, с.35].

Наступною ланкою шкільної освіти є середня школа. Згідно до Закону «Про обов'язкове навчання української мови й літератури, а також історії та географії України по всіх середніх школах» [50], в усіх навчальних закладах, зокрема, школах національних меншин, у середній школі «обов'язково викладається українська мова і література, задля чого визначається не менше 3 годин тижнево в перших 5-ти класах, а в 2-х останніх класах — не менше 2 годин, та географія і історія України, для яких предметів мають бути визначені не менше як по 2 години тижнево в 2-х останніх класах кожної школи.»

Українізація середньої освіти була не настільки вдалою, як початкової. У праці Микитенко зазначається, що «під впливом російської громадськості і учительства М. Василенко відмовився підписати обіжник про «українізацію» підготовчого і першого класів частини існуючих середніх шкіл у місцевостях, де живе більшість українців», натомість українізація середньої освіти мала здійснюватися за рахунок створення нових навчальних закладів середньої освіти. «Але реалізація цієї ідеї ставила нові українські середні школи в дуже прикре становище: ні одна з них не мала забезпеченого приміщення, відповідних кабінетів, бібліотек тощо, внаслідок чого їм доводилося іти в прийми до російських середніх шкіл, а вони неохоче давали українській школі приміщення, та й то у другу зміну.» [49, с.36].

Оскільки українізація освіти, нові навчальні дисципліни та створення нових учбових закладів потребували збільшення кількості вчителів, які мали викладати в початкових та середніх школах, були створені курси, семінарії, тощо, присвячені українській мові та українознавчим дисциплінам, які займалися підготовкою вчителів. «Підготовці вчителів надавалась прискіплива увага. Ті з-них, хто не пройшов курси підготовки, або закінчив їх з негативною оцінкою, не допускалися до викладання.» [49, с.37].

Українізація також стосувалась і фахових шкіл. Кучменко Е.М у праці «Історія реформування освіти в Україні за доби Гетьманату Павла Скоропадського» зазначає, що «Урядом Української держави було розпочато перебудову професійно-технічної освіти, першим кроком якої була дерусифікація фахових шкіл. Завдяки чималим асигнуванням було поліпшено якісний склад та матеріальне становище викладацького персоналу, проведені необхідні ремонтні роботи, виплачувались стипендії незаможним учням.». Навчання велося виключно українською мовою, вчителі були зобов'язані пройти відповідні курси [ст. 25].

Важливу частину в українізації освіти виконують нові підручники. У праці «Українізація школи та проблема навчальної літератури в період Гетьманату Павла Скоропадського» Н. Крик зазначається, що «Комісії видавничого відділу Міністерства народної освіти до кінця червня 1918 р. провели 47 засідань. Підручники розглядалися різними комісіями із Закону Божого, математики, української мови для середніх шкіл, французької та німецької мов, природознавства та підручників для початкових шкіл. Загалом до кінця червня 1918 р. розглянули 72 підручники» [51, с.2].

Перешкодою видавництву нових підручників стала відсутність паперу. Для друкування підручників та газет необхідний папір закупували за кордоном [51, с.3].

Таким чином, реформа освіти є складовою внутрішньої політики П. Скоропадського та важливим етапом його державотворчої діяльності. Реформа освіти періоду Гетьманату стала продовженням змін в галузі освіти періоду УЦР. За часів Гетьманату поруч з російськими школами та гімназіями було створено багато українських учбових закладів, обов'язковим стало вивчення української мови та історії, для навчання за новою навчальною програмою було створено нові підручники, тощо.

У листопаді 1918 року кількість гімназій нараховувала 150, в яких, в рамках українізації, було обов'язковим вивчення таких предметів як історія України, українська мова та література, географія України [50].

Таким чином, особлива увага в цій реформі приділяється початковій та середній школі. Початкова освіта стає обов'язковою, навчання в школах ведеться українською мовою, до переліку навчальних дисциплін додаються українознавчі дисципліни. Питання викладання українською мовою, як і питання вчителів для нових шкіл, вирішується завдяки створенню курсів української мови, семінарій, тощо, для вчителів. Реформа середньої школи не мала такого успіху, як реформа початкової внаслідок внутрішніх проблем, тому українізація середньої школи виконувалась за рахунок створення нових учбових закладів державним коштом. Слід зазначити, що навчання у державних закладах освіти було безкоштовним.

Таким чином, ми можемо побачити, що процес реформації шкільної освіти, а саме її українізації, розпочався ще за доби Української Центральної Ради і не зупинився під час Гетьманату Павла Скоропадського. Постернак з приводу впровадженої системи освіти висловився таким чином: «План управління було побудовано так, щоб кожний маленький народ мав право на культурнонаціональний розвиток». Реформа освіти є складовою внутрішньої політики П. Скоропадського та важливим етапом державотворчої діяльності. За часів Гетьманату поруч з російськими школами та гімназіями було створено багато українських учбових закладів, обов'язковим стало вивчення української мови та історії, для навчання за новою навчальною програмою було створено нові підручники, тощо.

2.2. Розвиток вищої школи. Мережа наукових установ.

Важливою частиною становлення системи національної освіти періоду Гетьманату є реформа вищої школи. Навчання у вищій школі спрямоване на виховання спеціалістів з різних галузей, а тому українізація вищої освіти є важливою складовою державотворчих процесів періоду Гетьманату.

Реформа вищої освіти є продовженням шкільної реформи П. Скоропадського та важливим елементом його внутрішньої політики.

Особливу увагу треба звернути на те, що, як вже зазначалось, саме за часів Гетьманату було створено багато закладів вищої та професійної освіти, зокрема було засновано Українську Академію наук, яка пізніше була перейменована на Національну академію наук України, або НАН України - одну з основних та найважливіших наукових організацій України, яка займається дослідженнями у багатьох наукових галузях і містить в своєму складі багато науково-дослідних інститутів та наукових установ, музеїв, обсерваторій тощо, присвячених розвитку та поширенню науки.

Згідно до такого документу як «Проект (Основного Государственнаго Устава Украинской Державы)» від квітня 1918 року [9], за вірогідним авторством О. Палтова, ми можемо побачити що здобуття освіти «какъ принудительное ограничено лишь знаніємъ читать и писать на украинском языке и изъ арифметики знаніємъ четырехъ правилъ счисленія.» Проте суспільство потребує від громадян більшого, для чого створюються мережа учбових закладів [9], навчання в котрих є безкоштовним. В гімназіях викладається значно більше дисциплін, вони спрямовані також на підготовку до продовження навчання у вищих школах.

Реформа вищої освіти є продовженням шкільної реформи Скоропадського та важливим елементом його внутрішньої політики. Особливу увагу треба звернути на те, що, як вже зазначалось, саме за часів Гетьманату в рамках цієї реформи було створено багато закладів вищої та професійної освіти, зокрема було засновано Українську Академію наук, яка пізніше була перейменована на Національну академію наук України, або НАН України - одну з основних та найважливіших наукових організацій України , яка займається дослідженнями у багатьох наукових галузях і містить в своєму складі багато науково-дослідних інститутів та наукових установ , музеїв, обсерваторій, тощо, присвячених розвитку та поширенню науки.

Згідно до праці «Становлення Української академії наук (1918-1928 рр.) Л.В. Матвєєвої, концепція УАН передбачала повну автономію,

незалежність від впливу з боку державного апарату в питанні внутрішнього життя УАН [21,с. 6]. Це мала бути наукова установа, що має на своїй меті розвиток української науки. При цьому автор, спираючись на прийнятий восени законопроект про Українську академію наук, звертає увагу що за пунктом 12 Закону про УАН академія отримує фінансування у розмірі 1 603 466 крб.[21,с. 6-7].

Згідно до гіпотези, що була висловлена у праці «Українська академія наук як чинник формування національного наукового простору» за авторством С.В. Набок [48], Українська академія наук не лише сприяла збереженню та розвитку української культури у 20-тих роках ХХ століття, а й формувала український науковий простір, адже об'єднувала значну кількість науковців, чия діяльність була направлена на «україноцентричні» дослідження [с.39]. Підтвердженням «україноцентричної» наукової діяльності Української академії наук також виступає «значне розширення меж українознавства», прикладом чого є наведені автором цитати такого культурного діяча як Д. Дорошенко, чия наукова діяльність була пов'язана саме з темою розвитку українознавства у ХІХ- початку ХХ століття [с. 40].

Окремо слід висвітлити питання керівництва новоствореної академії, зокрема питання хто стане її головою. У праці Г. Папакіна «Гетьман Павло Скоропадський та Українська академія наук : питання пошуку президента». М. Грушевський, один з найвизначніших науковців цього періоду, відмовився від президентства. Автор, досліджуючи це питання, приводить вислів такої дослідниці як Н.Полонська-Василенко: «У Грушевського темперамент політика взяв гору над об'єктивізмом великого історика», адже він був політичним супротивником Скоропадського. Сам Г. Папакін стверджує що відмова Грушевського «полягала в поглядах маститого вченого на завдання, основи формування, персональний склад Української академії наук». Також, на думку С. Кіржаєва у передмові до першопублікації уривку зі щоденника В.Вернадського, що вміщено у цій праці, на рішення Грушевського вплинуло його особисті погляди на те, якою саме має бути

академія: «В концепції створення й вільного розвитку самодостатньої української державної культури для М. С. Грушевського прикладом щодо української національної Академії наук був французько-бельгійський тип наукового закладу з перевагою історично-мистецького комплексу наук ...» [с. 55]. Врешті президентом УАН став В. Вернадський, який бачив УАН багатопрофільною академією, якою вона і стала.

Навчання у вже існуючих вищих навчальних закладах також реформувалося. Як і у випадку з середніми школами, поруч з вже існуючими закладами вищої та професійної освіти була започаткована мережа нових, українських начальних закладів, метою яких було виховання та підготовка студентів не лише як фахівців, але й громадян нової держави.

У своїй праці «Історія реформування освіти в Україні за доби Гетьманату Павла Скоропадського» Кучменко Е.М зазначає, що «Урядом Української держави було розпочато перебудову професійно-технічної освіти, першим кроком якої була дерусифікація фахових шкіл. Завдяки чималим асигнуванням було поліпшено якісний склад та матеріальне становище викладацького персоналу, проведені необхідні ремонтні роботи, виплачувались стипендії незаможним учням. Департаментом професійної освіти було розроблено на 5 серпня 1918 р. та затверджено міністром освіти нові плани навчання, згідно з якими в технічних та ремісничих школах запроваджувалося викладання української мови та літератури, історії та географії України». Навчання велося виключно українською мовою, вчителі були зобов'язані пройти відповідні курси [с. 25], [8] .

За дотриманням покладених на вчителів та школу зобов'язань слідкували комісари народної освіти, які, згідно до «інструкції комісарам народної освіти» від 15 квітня 1918 року [10] вони, серед іншого, слідкували за навчальним процесом та матеріальним забезпеченням, тощо, а також за тим, чи виконуються мінімальні норми а також чи всі вчителі мають відповідний ценз.

Згідно до статті УІНП, присвяченій 100-річчю подій революції 1917-1921 рр. [50], у листопаді 1918 року кількість гімназій нараховувала 150, в яких, в рамках українізації, було обов'язковим вивчення таких предметів як історія України, українська мова та література, географія України.

Університети, що були дійсними ще задовго до Гетьманату, також зазнали значних змін: «6 жовтня 1918 року на основі Українського народного університету в Києві було відкрито Український державний університет. На період формування закладів, закупівлі книг, обладнання, підбору викладачів, приміщень, у російськомовних університетах Києва, Харкова, Одеси, Ніжина відкривали кафедри української мови, літератури, культури, історії та права. Колишні російські університети оголосили українськими державними.»

Іншим заснованим у період Гетьманату вищим учбовим закладом є Кам'янець-Подільський державний університет. Закон про його заснування було ухвалено 1 липня, а вже 17 серпня 1918 року він вже був підписаний Скоропадським, проте його офіційне відкриття відбулося 22 жовтня 1918 року. Реакцію на цю подію ми можемо побачити у «Слові – відповіді на зачитану спеціальним посланцем Гетьмана України генерал-хорунжим Є. Лібовим Грамоти П. Скоропадського до Українського університету у Кам'янці–Подільському» за авторством П. Холодного. Офіційне відкриття університету відбулося 22 жовтня 1918 року.

Першим ректором новоствореного університету став політичний та культурний діяч Іван Огієнко, майбутній Митрополит Іларіон, іменем якого і буде пізніше названий цей університет. В статті, присвяченій його 100-річчю, зазначається що за роки своєї діяльності університет випустив значну кількість видатних осіб: «За роки існування університет підготував майже 90 тисяч фахівців із вищою освітою. Серед знаменитих випускників вишу – поет-байкар М. П. Годованець; письменник Л. Д. Дмитерко; директор Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук, професор, академік Національної академії наук України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

В.А.Смолій; директор Інституту ядерних досліджень НАН України, доктор фізико-математичних наук, професор, академік Національної академії наук України, заслужений діяч науки Української РСР, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки І.М.Вишневецький...».

Колишні російські університети на Україні також зазнали змін. Згідно до Закону Ради міністрів «Про відкриття чотирьох кафедр українознавства у Харківському та Новоросійському державних університетах», в університетах починають викладати українознавчі дисципліни-історію, українську мову, які стають обов'язковими дисциплінами.

Таким чином, вивчаючи наукові праці та різноманітні джерела з питання реформи системи освіти та діяльності уряду Скоропадського як частини його внутрішньої політики, ми можемо побачити яким чином проводилася політика українізації освіти, як змінився процес навчання та як було змінено навчання на різних його рівнях. Окремо слід зазначити таке досягнення Гетьманату як заснування центру наукового життя України – УАН, Українську академію наук (зараз НАН України) під керівництвом В. Вернадського, які зібрала в собі значну кількість вчених з різних галузей, не звертаючи увагу на їх відношення до політичних партій, метою яких був розвиток української науки.

Отже, ми можемо зробити висновок що за час свого перебування при владі здобув значних успіхів у такому аспекті внутрішньої політики як освіта. П. Скоропадський заснував значну кількість українських гімназій, навчання в яких було безкоштовним, та 2 український університети, вже наявні вищі учбові заклади проходили процес українізації – створювалися кафедри української мови та історії України, тощо. Навчання за часів Гетьманату П. Скоропадського стає не лише українізованим, але, подібно до політичного курсу щодо освіти УЦР, більш поширеним, направленим на здобуття освіти всіма верствами суспільства.

Підсумовуючи вплив Гетьманату Скоропадського на розвиток культури та системи освіти в Україні можемо сказати, що реформа освіти,

яка полягала в її українізації та створення в цей час значної кількості навчальних закладів, значно вплинули на розвиток культури та майбутнє України.

Висновки до розділу 2

Реформа освіти є складовою внутрішньої політики П. Скоропадського та важливим етапом його державотворчої діяльності. Реформа освіти періоду Гетьманату стала продовженням змін в галузі освіти періоду УЦР. За часів Гетьманату поруч з російськими школами та гімназіями було створено багато українських учбових закладів, обов'язковим стало вивчення української мови та історії, для навчання за новою навчальною програмою було створено нові підручники, тощо.

У листопаді 1918 року кількість гімназій нараховувала 150, в яких, в рамках українізації, було обов'язковим вивчення таких предметів як історія України, українська мова та література, географія України [50].

Таким чином, особлива увага в цій реформі приділяється початковій та середній школі. Початкова освіта стає обов'язковою, навчання в школах ведеться українською мовою, до переліку навчальних дисциплін додаються українознавчі дисципліни. Питання викладання українською мовою, як і питання вчителів для нових шкіл, вирішується завдяки створенню курсів української мови, семінарій, тощо, для вчителів. Реформа середньої школи не мала такого успіху, як реформа початкової внаслідок внутрішніх проблем, тому українізація середньої школи виконувалась за рахунок створення нових учбових закладів державним коштом. Слід зазначити, що навчання у державних закладах освіти було безкоштовним.

Реформа вищої освіти є продовженням шкільної реформи Скоропадського та важливим елементом його внутрішньої політики. Особливу увагу треба звернути на те, що, як вже зазначалось, саме за часів Гетьманату в рамках цієї реформи було створено багато закладів вищої та

професійної освіти, зокрема було засновано Українську Академію наук, яка пізніше була перейменована на Національну академію наук України, або НАН України - одну з основних та найважливіших наукових організацій України, яка займається дослідженнями у багатьох наукових галузях і містить в своєму складі багато науково-дослідних інститутів та наукових установ, музеїв, обсерваторій, тощо, присвячених розвитку та поширенню науки.

Навчання у вже існуючих вищих навчальних закладах також реформувалося. Як і у випадку з середніми школами, поруч з вже існуючими закладами вищої та професійної освіти була започаткована мережа нових, українських начальних закладів, метою яких було виховання та підготовка студентів не лише як фахівців, але й громадян нової держави.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО У ШКІЛЬНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ

3.1 Аналіз педагогічного досвіду вивчення теми

Гетьманат Павла Скоропадського, не зважаючи на короткий час свого існування, а саме сім з половиною місяців, є важливою частиною як національно-визвольної боротьби 1917-1921 років, так і історії України ХХ століття. Цей період є насиченим на події як політичного, так і культурного плану - боротьба за свою незалежність, встановлення дипломатичних стосунків з іншими державами, розбудова системи національної освіти, зокрема створення нових навчальних закладів, тощо.

Освіта є важливою частиною у становленні особистості, адже саме під час навчання формується світогляд людини, його відношення до своїх прав та обов'язків як громадянина та члена суспільства, тощо. Розбудова системи національної освіти є важливою частиною внутрішньої політики Скоропадського, яка є тісно пов'язаною з державотворчими та культурними процесами, що відбуваються у цей період.

Розбудова системи національної освіти як частини внутрішньої політики Гетьманату Скоропадського є важливою складовою при вивченні періоду Гетьманату. При вивченні теми діяльності Скоропадського розглядається як його прихід до влади, причини, чому німецька влада підтримала саме Скоропадського, так і основні напрямки його внутрішньої політики, серед яких українізація освіти, створення нових навчальних закладів, заснування 2 українських університетів, у Києві та Кам'янець-Подільському, тощо. Особлива увага приділяється створенню Української

академії наук, в майбутньому Національної академії наук України (НАН України) - наукового серця України

У профільних класах, які вивчають історію більш поглиблено, є можливість детальніше розглянути питання внутрішньої політики Гетьманату, зокрема розглянути розвиток системи національної освіти, його особливості та які проблеми виникли.

Розглядаючи питання реформи освіти, ми повинні згадати зміни та досягнення в галузі освіти періоду УЦР, адже реформа освіти періоду Гетьманату є їх продовженням, не зважаючи на певні відмінності. Під час уроків з цієї теми зміни в галузі освіти розглядаються через зміни у підході до навчання у школах та вищих учбових закладах, розглядається питання українізації освіти, створення нових навчальних закладів та їх кількість, українознавчі предмети, що стають обов'язковими, проблеми, що виникали, тощо.

Таким чином, вивчення теми розбудови системи національної освіти поділяється на такі частини:

- Зміни у початковій школі,
- Зміни у середній та фаховій школах,
- Зміни у вищій школі. Заснування нових університетів.

Розглядаючи цю тему на уроках, важливим для вчителя є донести до учнів важливість реформи освіти, зокрема необхідність розбудови системи державних навчальних закладів з безкоштовним навчанням, їх українізацію, додавання до переліку навчальних дисциплін українознавчих предметів, таких як українська мова, історія України, тощо. Важливість та актуальність цієї теми вчитель може підтвердити через паралель з сьогоденням, зокрема з сучасною реформою в галузі освіти.

Вивчаючи досвід вчителів за матеріалами, розміщеними на різноманітних платформах, а саме за конспектами до уроків, численними презентаціями, тощо, ми можемо побачити багато різних підходів та способів ознайомлення учнів з роллю Скоропадського та його Гетьманату в історії України.

Ознайомлення з досвідом та доробками досвідчених вчителів є важливим для здобуття практичних навичок при викладанні та розробки власних допоміжних матеріалів, конспектів, презентацій, тощо.

До прикладу, конспект уроку з теми "Українська держава. Павло Скоропадський" О. Коляди [51], взятий з сайту «На Урок». У своєму конспекті автор використовує такі методи як порівняння, бесіда, рольова гра, «Коло ідей», супроводжуючи це презентацією із використанням таблиць, фотоматеріалів, відео, цитатами з різноманітних джерел, тощо. На цьому ж сайті розміщено конспект вчителя Т. Вистороп «Павло Скоропадський. Українська держава» [52]. У цьому конспекті урок зосереджується на роботі вже на роботі з підручником та картами з історії України, обговоренні проблемних питань з вчителем. Також у цьому конспекті з метою актуалізації знань запропоновано порівняння діяльності гетьмана Івана Скоропадського та Павла Скоропадського, звертаючи увагу на історичні події, що відбувалися за часів їх гетьманування.

Більш доречним, враховуючи нашу тему, є конспект до уроку «Українська держава Павла Скоропадського» Уварової М. Урок, згідно до конспекту, проходить у словесно-наочній формі, з презентаціями учнів, висловленням своїх думок. Значна частина уроку присвячена розгляду такого питання як внутрішня політика Скоропадського, а саме його діяльності у різних сферах – освітній, культурній, фінансовій, військовій.

На нашу думку, ці конспекти є гарним підґрунтям для молодого вчителя через увагу до основних дат та подій, використання різноманітних джерел та засобів та як основа для власного конспекту уроку, в якому, в залежності від мети уроку та типу навчання (дистанційне, очне, змішане), будуть використовуватися різноманітні методи та засоби. Враховуючи недосвідченість та відсутність власних доробок у молодих вчителів, такі конспекти слугують також і для розуміння як саме будувати свій урок, і як використовувати різноманітні методики та нові засоби.

Також важливим є ознайомлення з великою кількістю джерел, презентацій, відео, тощо, розміщених в інтернеті, які можуть стати частиною уроку чи домашнього завдання.

В якості наочного матеріалу чи додаткового джерела інформації вчитель також може використати численні відеоматеріали, які можуть бути як частиною уроку, так і домашнім завданням. На мою думку це допоможе як повторити так і краще засвоїти нову інформацію, дізнатися більше або «наверстати» пропущений матеріал, що є актуальним через значну кількість інформацію та обмежений час, постійні повітряні тривоги.

Прикладом відео, що можна використати під час уроку, є "Сторінки історії: Павло Скоропадський». Коротке, але змістовне відео, що охоплює період від Центральної Ради, і причин її падіння, до приходу до влади Скоропадського, його діяльності, а потім повалення створеного ним Гетьманату.

Таке відео як «10 клас. Історія України. Українська Держава (гетьманат Павла Скоропадського). Утворення Директорії» можна використати для актуалізації знань чи як частину домашнього завдання. На відміну від попереднього відео, це відео є більш насиченим датами та термінами.

Таким чином, спираючись на педагогічний досвід більш кваліфікованих вчителів, розміщений на різноманітних платформах у вигляді конспектів уроків та презентацій, інших матеріалів, у вигляді численних відео, презентацій, тестів, тощо, аналіз конспектів більш досвідчених вчителів, створення на їх основі власних, для використання у своїй діяльності, освоєння необхідних практичних навичок, використання нових методів та засобів, тощо, молодий вчитель отримує практичний досвід, який він буде поступово поповнювати через підвищення професійну діяльність, засвоєння та розвиток нових знань та навичок, необхідних для підвищення кваліфікації.

3.2 Методика вивчення розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського у 10 класі

Тему вивчення розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського у 10 класі можна запропонувати на уроці, присвяченому внутрішній політиці Гетьманату. Наприклад:

Підручник: В. Власов, С. Кульчицький, «Історія України», 10 клас, профільний рівень[19].

Тема: «Встановлення Гетьманату Скоропадського. Внутрішня політика та реформа системи освіти».

Тип уроку: комбінований

Мета: *має бути тільки ваша тема*

- **Навчальна** - розглянути питання причин встановлення Гетьманату, внутрішню політику уряду Скоропадського, зокрема щодо вирішення проблемних питань періоду, ознайомитись з документами, зокрема «Грамотою...» Скоропадського.
- **Розвивальна** - розвивати вміння охарактеризувати суть та значення історичних, політичних та соціокультурних подій, брати участь у дискусіях, аргументуючи свою думку;
- **Виховна** - виховувати почуття поваги до історії та культурної спадщини свого народу.

Основні поняття: «Українська Держава», «Грамота до всього українського народу», «колабораціонізм», «делімітація», «антигетьманські повстання», «сірожупанники».

Обладнання: презентація, відео, портрети історичних діячів, схеми, карта підручник .

Історичні постаті: П.Скоропадський, В. Вишиваний, С. Петлюра, Ф. Лизогуб, М Василенко.

Тип уроку: комбінований

Очікувані результати:

- Охарактеризувати причини та рушійні сили, які стояли за приходом до влади П. Скоропадського та утворенням Української Держави,
- Ознайомлені з політичними та соціальними змінами внаслідок реформ Скоропадського, його планами на майбутнє України;
- Вміють аналізувати історичні джерела, на основі яких робити і висновки, аргументуючи їх,
- Вміють охарактеризувати суть та значення історичних, політичних та соціокультурних подій
- брати участь у дискусіях з теми, аргументуючи свою думку;

Структура уроку

- I. Організаційний момент (1хв).
- II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів(5хв).
- III. Мотивація навчальної діяльності(2хв).
- IV. Оголошення теми, плану, очікуваних результатів(3хв).
- V. Вивчення нового матеріалу(20-25хв).
- VI. Осмислення нового матеріалу(5хв).
- VII. Перевірка очікуваних результатів(3хв).
- VIII. Інструктаж щодо виконання домашнього завдання(3хв).

Хід уроку

Структура уроку	Діяльність вчителя	Діяльність учня
I. Організаційний момент.	Вітання, перевірка присутніх/відсутніх учнів, створення сприятливої атмосфери для початку уроку.	Перевірка готовності до уроку.
II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів.	<i>Бесіда у формі запитань та відповідей:</i> 1.Які Ви можете назвати	<i>Орієнтовні відповіді учнів:</i> 1.Учні називають

	<p>причини падіння УЦР? 2.Яка роль, на Вашу думку, належала в цьому німецьким військам? 3.Як Ви оцінюєте діяльність УЦР ?</p>	<p>економічні,соціальні та політичні проблеми,які призвели до падіння УЦР. 2.Учні висловлюють свою думку, підтверджуючи її бажаннями німецької влади політичним становищем УЦР 3.Учні оцінюють діяльність УЦР, називаючи як позитивні так і негативні риси її політичної діяльності.</p>
<p>III. Мотивація навчальної діяльності.</p>	<p>Період Гетьманату Скоропадського один із найважливіших в історії України ХХ століття. Створення нової держави, низка реформ, зокрема в освітній галузі , встановлення дипломатичних стосунків та відкриття в Україні дипломатичних представництв інших держав, тощо. Цей період є не лише багатим на значні події, а й важливим для подальшого розвитку незалежного, українського суспільства.</p>	
<p>IV. Оголошення теми,плану,очікуваних результатів.</p>	<p>Темою сьгоднішнього уроку є: «Встановлення Гетьманату Скоропадського. Внутрішня політика». План уроку: 1.Прихід до влади Скоропадського та встановлення Гетьманату. 2. Внутрішня політика Скоропадського.</p>	<p>Учні записують тему та план уроку в зошитах.</p>

	<p>Особливості. 3.Освітня реформа.</p>	
<p>V. Вивчення нового матеріалу.</p>	<p><i>Розповідь вчителя:</i> Вчитель, використовуючи презентацію, коротко підсумовує причини падіння УЦР та підводить розповідь до приходу до влади П. Скоропадського, висвітлює основні дати.</p> <p><i>Робота з презентацією:</i> Розгляд внутрішньої політики Скоропадського розпочинається з висвітлення основних положень «Грамоти». Вчитель разом з учнями згадує основні внутрішні проблеми, які не змогла остаточно вирішити УЦР.</p> <p>Знайомство з урядом Скоропадського, за якими критеріями вони набирались, їх діяльність. Порівняння з урядом УЦР.</p> <p><u><i>Ознайомлення з реформою Скоропадського у сфері освіти, діяльністю міністра освіти.</i></u> <u><i>Обговорення.</i></u></p> <p><i>Робота з документами</i></p>	<p>Учні слухають та занотовують основне з презентації.</p> <p><i>Орієнтовні відповіді учнів:</i> 1.Аграрне питання,питання приватної власності, вибори до органів влади, тощо.</p> <p><i>Орієнтовна відповідь учнів:</i> 1.Уряд УЦР, на відміну уряду Скоропадського набрався за ознак політичної приналежності. 2.Учні висловлюють свої думки щодо реформи освіти порівнюють з діяльністю УЦР в галузі освіти.</p>

	<p>Учитель показує на екрані документи, які стосуються змін в освітньому процесі. Учні приймають участь в обговоренні.</p> <p>Робота в групах: Вчитель ділить клас на групи(по 7-10 учнів) та дає кожній завдання-скласти власний перелік предметів та навантаження(на тиждень) для молодших-старших класів, маючи на увазі приклади вже знайомих документів.</p>	<p>Учні обговорюють та висловлюють своє ставлення до документів, порівнюючи сучасним освітнім процесом.</p> <p>Учні презентують свої роботи, обґрунтовуючи свій вибір навчальних дисциплін та навантаження.</p>
<p>VI.Осмислення нового матеріалу.</p>	<p>Перевірка знань та уважності на уроці проходить у формі опитування. Вчитель задає учням питання, які потребують розгорнутої відповіді або підтвердження чи спростування.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Коли відбувся прихід до влади Скоропадського .</i> 2. <i>Чому саме Скоропадського підтримало німецьке командування.</i> 3. <i>Як називався і коли</i> 	<p>Очікувані відповіді:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 29 квітня 1918 р. 2. Через його впливовість, політичну та військову владу, знатне походження, тощо. 3. 30 квітня 1918 р., «Грамота до всього

	<p><i>було прийнято документ, у якому висвітлювалися основні положення щодо майбутньої діяльності гетьмана.</i></p> <p>4. <i>Чи відрізняється політика УЦР та Гетьманату в вирішенні аграрного питання.</i></p> <p>5. <i>Хто, на Вашу думку, підтримував і хто виступав проти такого вирішення аграрного питання.</i></p> <p>6. <i>Чи вплинуло та таке вирішення аграрного питання договор з Четверним союзом.</i></p> <p>7. <i>Хто очолив уряд.</i></p> <p>8. <i>Яка була політика Гетьманату в сфері освіти. В чому полягала її реформація.</i></p> <p>9. <i>Назвіть провідний вищий учбовий заклад, який було засновано Скоропадським.</i></p>	<p>українського народу»</p> <p>4. Так</p> <p>5. Колишні поміщики та селяни.</p> <p>6. Так</p> <p>7. 6.Ф.Лизогуб</p> <p>8. Учні відповідають на питання, аргументують свої відповіді за допомогою документів знайомих з презентацією тощо.</p> <p>9. 8.Українська академія наук, пізніше НАН України.</p>
<p>VII.Перевірка очікуваних результатів.</p>	<p>Учитель: завершуючи наш урок, хочу почути Ваше ставлення до Гетьманату Скоропадського, зокрема до його внутрішньої політики. Подумайте і висловіть свою думку на питання, аргументуючи свою відповідь:</p> <p>- Що у політиці Скоропадського Ви</p>	<p>Учні висловлюють свої думки</p>

	<p>підтримуєте, а що вважаєте шкідливим у розвитку нової держави ?</p> <p>- Чи підтримуєте Ви вирішення аграрної проблеми Скоропадського?</p> <p>- Як Ви можете описати період Гетьманату ?</p> <p>-Що, на Вашу думку, є його головною відмінністю від періоду УЦР ?</p> <p><i>На цьому ми завершуємо ,дякую вам за урок, вдячна всім, хто активно працював на уроці, сподіваюсь вам всім сподобався сьогоднішній урок!</i></p>	
<p>VIII. Інструктаж щодо виконання домашнього завдання</p>	<p><i>Вчитель:</i></p> <p><i>I рівень – Середній(4-6 балів):</i> Параграф 23-24, пункти 1-3- законспектувати, переглянути відео.</p> <p><i>II рівень – Достатній(7-9 балів):</i> Завдання I рівня + запитання на сторінці 102-103 (окрім 8)- письмово у зошиті.</p> <p><i>III рівень – Високий (10-12балів):</i> Завдання I та II рівня + підготувати невелику доповідь, бажано з презентацією, про одного з політичних чи військових діячів цього періоду.</p> <p><i>Або</i></p>	<p>Учні записують домашнє завдання .</p>

	<p><i>Використовуючи контурну карту, зробити мапу Української Держави Скоропадського, відмітивши її кордони та основні події (місце, час, умовні позначки, що пояснюються сбоку від карти).</i></p>	
--	---	--

Данна розробка уроку і застосовані в ній методичні підходи можуть бути використані при підготовці навчально-методичних матеріалів та до підготовки уроків з історії України у 10 класі.

Висновки до розділу 3

Освіта є важливою частиною у становленні особистості, адже саме під час навчання формується світогляд людини, його відношення до своїх прав та обов'язків як громадянина та члена суспільства, тощо. Розбудова системи національної освіти є важливою частиною внутрішньої політики Скоропадського, яка є тісно пов'язаною з державотворчими та культурними процесами, що відбуваються у цей період.

Розбудова системи національної освіти як частини внутрішньої політики Гетьманату Скоропадського є важливою складовою при вивченні періоду Гетьманату. При вивченні теми діяльності Скоропадського розглядається як його прихід до влади, причини, чому німецька влада підтримала саме Скоропадського, так і основні напрямки його внутрішньої політики, серед яких українізація освіти, створення нових навчальних закладів, заснування 2 українських університетів, у Києві та Кам'янець-Подільському, тощо. Особлива увага приділяється створенню Української академії наук, в майбутньому Національної академії наук України (НАН України) - наукового серця України.

У профільних класах, які вивчають історію більш поглиблено, є можливість детальніше розглянути питання внутрішньої політики Гетьманату, зокрема розглянути розвиток системи національної освіти, його особливості та які проблеми виникли.

Розглядаючи питання реформи освіти, ми повинні згадати зміни та досягнення в галузі освіти періоду УЦР, адже реформа освіти періоду Гетьманату є їх продовженням, не зважаючи на певні відмінності. Під час уроків з цієї теми зміни в галузі освіти розглядаються через зміни у підході до навчання у школах та вищих учбових закладах, розглядається питання українізації освіти, створення нових навчальних закладів та їх кількість, українознавчі предмети, що стають обов'язковими, проблеми, що виникали, тощо.

Важливою частиною здобуття досвіду для молодого вчителя є ознайомлення з досвідом досвідчених вчителів. Вивчаючи досвід вчителів за матеріалами, розміщеними на різноманітних платформах, а саме за конспектами до уроків, численними презентаціями, тощо. Ознайомлення з досвідом та доробками досвідчених вчителів є важливим для здобуття практичних навичок при викладанні та розробки власних допоміжних матеріалів, конспектів, презентацій, тощо.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі охарактеризовано ступінь наукової розробки проблеми, проаналізовано освітню політику Гетьманату П. Скоропадського, досліджено процес розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського, розроблено методику вивчення теми розбудови національної освіти за часів Гетьманату П. Скоропадського у 10 класі.

Павло Скоропадський та створений ним в роки національно-визвольних змагань Гетьманат одна з найцікавіших та найважливіших тем в Новітній історії України, якій присвячено багато наукових досліджень, статей, тощо. Національно-визвольні змагання 1917-1921 років один з найбільш насичених в політичному, соціальному та культурному плані період в історії України ХХ століття. Крах Російської імперії, боротьба за незалежність, становлення власної державності та налагодження стосунків з іншими державами як самостійна держава а не частина Російської імперії, значні зміни в суспільстві та культурі, тощо.

Тема розбудови системи національної освіти за часів Гетьманату посідає особливе місце в історії, як частина внутрішньої політики Скоропадського та як частина української культури. Не дивлячись на короткий час перебування при владі, Павло Скоропадський вніс значний вклад у розвиток української культури та розвиток національної освіти, зокрема заснував Академію Наук України, яка ж діючою і зараз.

Існує безліч наукових праць та статей, присвячених як періоду національно-визвольних змагань, так і діяльності окремих особистостям, це і праці сучасників Скоропадського, і праці радянських дослідників, і сучасних науковців.

Характеризуючи стан наукової розробки наукової проблеми, ми можемо сказати що існує значний доробок наукових праць з цього питання, який почав з*являтися ще за часів Гетьманату і який характеризує дану проблему з різних аспектів : культурного, політичного, етнічного,

державотворчого, тощо. Наукові праці подають інформацію з багатьох аспектів, через дослідження певних явищ, наприклад шкільництва чи архівної справи, що разом дає нам змогу більш детально опанувати такий складний процес як розвиток освіти за часів української революції.

Реформа освіти є складовою внутрішньої політики П. Скоропадського та важливим етапом його державотворчої діяльності. Реформа освіти періоду Гетьманату стала продовженням змін в галузі освіти періоду УЦР. За часів Гетьманату поруч з російськими школами та гімназіями було створено багато українських учбових закладів, обов'язковим стало вивчення української мови та історії, для навчання за новою навчальною програмою було створено нові підручники, тощо.

У листопаді 1918 року кількість гімназій нараховувала 150, в яких, в рамках українізації, було обов'язковим вивчення таких предметів як історія України, українська мова та література, географія України [50].

Таким чином, особлива увага в цій реформі приділяється початковій та середній школі. Початкова освіта стає обов'язковою, навчання в школах ведеться українською мовою, до переліку навчальних дисциплін додаються українознавчі дисципліни. Питання викладання українською мовою, як і питання вчителів для нових шкіл, вирішується завдяки створенню курсів української мови, семінарій, тощо, для вчителів. Реформа середньої школи не мала такого успіху, як реформа початкової внаслідок внутрішніх проблем, тому українізація середньої школи виконувалась за рахунок створення нових учбових закладів державним коштом. Слід зазначити, що навчання у державних закладах освіти було безкоштовним.

Реформа вищої освіти є продовженням шкільної реформи Скоропадського та важливим елементом його внутрішньої політики. Особливу увагу треба звернути на те, що, як вже зазначалось, саме за часів Гетьманату в рамках цієї реформи було створено багато закладів вищої та професійної освіти, зокрема було засновано Українську Академію наук.

Розбудова системи національної освіти як частини внутрішньої політики Гетьманату Скоропадського є важливою складовою при вивченні періоду Гетьманату. При вивченні теми діяльності Скоропадського розглядається як його прихід до влади, причини, чому німецька влада підтримала саме Скоропадського, так і основні напрямки його внутрішньої політики, серед яких українізація освіти, створення нових навчальних закладів, заснування 2 українських університетів, у Києві та Кам'янець-Подільському, тощо. Особлива увага приділяється створенню Української академії наук, в майбутньому Національної академії наук України (НАН України) - наукового серця України

У профільних класах, які вивчають історію більш поглиблено, є можливість детальніше розглянути питання внутрішньої політики Гетьманату, зокрема розглянути розвиток системи національної освіти, його особливості та які проблеми виникли.

Розглядаючи питання реформи освіти, ми повинні згадати зміни та досягнення в галузі освіти періоду УЦР, адже реформа освіти періоду Гетьманату є їх продовженням, не зважаючи на певні відмінності. Під час уроків з цієї теми зміни в галузі освіти розглядаються через зміни у підході до навчання у школах та вищих учбових закладах, розглядається питання українізації освіти, створення нових навчальних закладів та їх кількість, українознавчі предмети, що стають обов'язковими, проблеми, що виникали тощо.

Важливою частиною здобуття досвіду для молодого вчителя є ознайомлення з досвідом досвідчених вчителів. Вивчаючи досвід вчителів за матеріалами, розміщеними на різноманітних платформах, а саме за конспектами до уроків, численними презентаціями, тощо. Ознайомлення з досвідом та доробками досвідчених вчителів є важливим для здобуття практичних навичок при викладанні та розробки власних допоміжних матеріалів, конспектів, презентацій, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Павло Скоропадський: Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) – К.: Київ – Філадельфія, 1995. – 493 с.
2. Сірополко Степан. Історія освіти в Україні / Український Вільний університет; Друзі товариства імені Григорія Ващенко. – К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.
3. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923: документально-наукове видання. В 2-х т. – Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 року / Упорядн. К. Ю. Галушко. – К.: Темпора, 2002. – 352 с.
4. Дорошенко Дмитро Мої спомини про недавнє минуле (1914—1918) (Продовження) / Дорошенко Дмитро // Український історичний журнал. - 1992. - № 7. - С. 140-147.
5. Відродження нації : (Історія української революції [марець 1917 р. - грудень 1919 р.]) : [в 3 ч.] / В. Винниченко. - Київ ; Відень : [Дзвін], 1920.
6. [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(05\)28.petlura.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(05)28.petlura.php)
7. [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(04\)29.skoropadsky.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(04)29.skoropadsky.php)
8. [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(05\)28.obiznyk.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(05)28.obiznyk.php)
9. [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(04\).ustav.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(04).ustav.php)
10. <https://core.ac.uk/download/pdf/32308921.pdf>
11. <https://core.ac.uk/download/pdf/32308921.pdf>
12. <https://core.ac.uk/download/pdf/32308921.pdf>
13. <https://core.ac.uk/download/pdf/32308921.pdf>
14. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст.: історіографія питання / Л. Березівська // [Історико-педагогічний альманах](#). - 2009. - Вип. 1. - С. 15-28
15. https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Berezivska_L.D._Reforming_general_secondary_education_2019.pdf
16. <https://core.ac.uk/download/pdf/32308921.pdf>
17. Рубан А. І. Освітня політика П. Скоропадського в Українській Державі / А. І. Рубан // Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу [Електронний ресурс] / ред. кол. : Х. Н. Бехруз, Н. В. Єфремова, Т. Ю. Іванійчук ; Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020

- p.). – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. – С. 41-45.
18. https://shron1.chtyvo.org.ua/Papakin_Heorhii/Pavlo_Skoropadskyi.pdf?
 19. Папакін, Георгій. Павло Скоропадський та Українська академія наук / Г. Папакін. – Київ: “Українські пропілеї”, 2018. – 335 с. (Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Археографічна комісія).
 20. Ульяновський В.І. Гетьман Павло Скоропадський і справа заснування Української академії наук / Ульяновський В.І. // Український історичний журнал. - 2008. - № 6. - С. 26-38
 21. Матвеева Л.В. Становлення Української академії наук (1918-1928 pp.) / Матвеева Л.В. // Український історичний журнал. - 2008. - № 6. - С. 4-26.
 22. Крик Н. Українізація школи та проблема навчальної літератури в період Гетьманату Павла Скоропадського / Н. Крик // Мандрівець. - 2014. - № 6. - С. 29-32.
 23. [//diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/4892/file.pdf](https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/4892/file.pdf)
 24. https://shron1.chtyvo.org.ua/Verstiuk_Vladyslav/Hromadskopolitychna_diialnist_M_P_Vasylenka.pdf?
 25. Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2016. – 518 с.
 26. Реєнт О. Павло Скоропадський / Сер. "Особистість і доба". – К.: Альтернативи, 2003. – 304 с.
 27. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kalakura_Yaroslav/Try_obrazy_Hetmanatu_P_Skoropadskoho_v_ukrainskii_istoriohrafii.pdf?
 28. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kalakura_Yaroslav/Novi_pidkhody_do_vysvitlennia_Hetmanatu_Pavla_Skoropadskoho_v_suchasni_ukrainskii_ta_zarubizhnii_is.pdf?
 29. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b2f13f61-ebbb-4280-8188-25462cbeb4b9/content>
 30. Фігурний Ю. С. Державотворча та етнонацієтворча діяльність українського гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі / Міністерство освіти і науки України; Науково-дослідний інститут українознавства, Відділ української етнології. – К.: НДІУ, 2008. – 128 с.
 31. <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/rozvytok-osvity-i-nauky-pid-chas-ukrayinskoyi-revolyuciyi-1917-1921-rokiv>

32. <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/11608/1/%D0%9B%D1%8F%D1%85%20-%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97.pdf>
33. https://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Metodolohiia_istorii_vid_davnyny_do_suchasnosti.pdf?
34. http://ism-lnu.podia.com.ua/wp-content/vidannia/pidr/metod_nauk_dosl.pdf
35. Державне будівництво в освітній сфері Української Центральної Ради і Гетьманату / Г. М. Грабовська // [Університетські наукові записки](#). - 2008. - № 3. - С. 31-35
36. <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/11651/1/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%A6%D0%A0%20%20%D0%93%D1%96%D0%BB%D0%B5%D1%8F.pdf>
37. Заходи Української Центральної Ради у сфері освіти (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) / В. Жмака, В. Турков // [Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології](#). - 2019. - № 1. - С. 202-212.
38. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/papakin_ukrainska.pdf
39. Реснт Олександр Павло Скоропадський на чолі Української держави / Реснт Олександр // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. - 2003. - 10. - С. 144.
40. Павло Скоропадський - останній гетьман України / В. А. Савченко. – Харків: Фоліо, 2008. – 378, [2] с. – (Історичне досє).
41. Фігурний Ю. С. Державотворча та етнонацієтворча діяльність українського гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі / Міністерство освіти і науки України; Науково-дослідний інститут українознавства, Відділ української етнології. – К.: НДІУ, 2008. – 128 с.
42. Державне будівництво в освітній сфері Української Центральної Ради і Гетьманату / Г. М. Грабовська // [Університетські наукові записки](#). - 2008. - № 3. - С. 31-35
43. Національно-культурна політика гетьмана П. Скоропадського / Ф. Проданюк // [Українознавчий альманах](#). - 2011. - Вип. 5. - С. 138-140.
44. https://chtyvo.org.ua/authors/Prodaniuk_Fedir/Do_pytannia_pro_vnutrishniu_polityku_Derzhavy_Pavla_Skoropadskoho/
45. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917-1920 рр.). – Чернігів: КП "Видавництво "Чернігівські обереги", 2008. – 368 с.

46. https://chtyvo.org.ua/authors/Pohuliaiev_Oleksandr/Etnichni_menshyny_Pra_voberezhnoi_Ukrainy_v_period_ukrainskoi_revoliutsii_1917_1921_rr/
47. https://chtyvo.org.ua/authors/Pyrih_Ruslan/Diialnist_uriadiv_hetmanatu_Pavla_Skoropadskoho_personalnyi_vymir/
48. http://history.org.ua/JournALL/journal/2008/6/6_2008_final.pdf
49. Папакін Г. Гетьман Павло Скоропадський та Українська академія наук: проблема пошуку президента / Г. Папакін // Український історичний журнал. - 2018. - № 6. - С. 53.
50. <https://www.uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/derzhsluzhbovcyam/ukrayinska-derzhava-pavla-skoropadskogo>
51. <https://naurok.com.ua/urok-ukra-nska-derzhava-pavlo-skoropadskiy-300155.html>
52. <https://naurok.com.ua/urok-pavlo-skoropadskiy-ukra-nska-derzhava-73073.html>
53. <https://www.youtube.com/watch?v=9-U-Rn7KJqE>

